

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-9 มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้ประเทศไทยก้าวสู่การเป็นประเทศกึ่งอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว แต่ผลการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้เกิดการใช้พลังงานเพื่อการคมนาคมเป็นอย่างมาก สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง (ปั้มน้ำมัน) นับว่ามีความสำคัญที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการคมนาคม ซึ่งมีการขนถ่ายสินค้าและผู้โดยสาร หรือรถยนต์ยานพาหนะที่ประชาชนใช้สัญจรประกอบกิจกรรมประจำวัน ทิศทางการใช้บริการสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงมากขึ้นเป็นปฎิภาคโดยตรงกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ จากสถิติจำนวนสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงพบว่าในปี 2543 จำนวนสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้กับกรมการค้า กระทรวงพาณิชย์มีจำนวนถึง 15,407 แห่ง อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 35 ภาคกลางร้อยละ 30 ภาคเหนือร้อยละ 16 ภาคใต้ร้อยละ 10 และภาคตะวันออกร้อยละ 8 และจากรายงานการบริโภคน้ำมันของประเทศไทยพบว่า ต้องอาศัยน้ำมันถึงร้อยละ 85 ของพลังงานทั้งสิ้นที่ใช้ในประเทศ และความต้องการน้ำมันเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ต่อปี (กรมอนามัย, สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม, 2544) การบริการของสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงบางแห่งมิใช่จำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิงหรือบริการเติมน้ำมัน (Petrol station attendant) อย่างเดียวเท่านั้น ยังให้บริการล้างอัดฉีด บริการปะยาง บริการซ่อมเกี่ยยานพาหนะ นอกจากนี้สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงบางแห่งยังมีร้านอาหารและร้านขายของชำ (Minimart) เปิดบริการในสถานีบริการน้ำมันอีกด้วย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมตามมาซึ่งสามารถแยกได้ 3 ลักษณะด้วยกัน (เทวินทร์ สิริโชคชัยกุล, 2542) คือ ผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ทำให้เกิดผลกระทบต่อพืช สัตว์ แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์เกิดการเปลี่ยนแปลง ความสวยงามตามธรรมชาติถูกรบกวน หรือทัศนียภาพของแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรดินและน้ำ โดยทำลายความอุดมสมบูรณ์ของดิน ทำลายคุณภาพของน้ำใต้ดิน และผลกระทบต่อการเกิดมลพิษ ทำให้เกิดมลพิษทางน้ำ น้ำปนเปื้อนด้วยโลหะหนัก สารมีพิษ เชื้อจุลินทรีย์และเชื้อโรค มีตะกอนมากเกินไป ก่อให้เกิดน้ำเสียที่มีค่าความสกปรกสูงโดยมีปริมาณสารแขวนลอย ซีโอดี น้ำมันและไขมันสูง หรือเกิดมลพิษทางอากาศ เกิดการปนเปื้อนสารพิษในอากาศ (กรมอนามัย, สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม, 2544)

ในทัศนะด้านสิ่งแวดล้อมแล้วสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงมีความสำคัญมากในลักษณะของการบริการที่มีผลต่อสาธารณะ (Public services) ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นสถานที่ที่ใช้ในการเก็บน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งเป็นของเหลวที่เรียกกันว่า รือคอคอยล์ เกโรซิล (น้ำมันก๊าด) ปาราฟิน เปโตรเลียม กาโซลิน เบนโซล เบนโซลิน และรวมถึงสิ่งก่อสร้าง อาคาร ท่อ อุปกรณ์ต่าง ๆ ในบริเวณนั้นที่ใช้ในการบริการน้ำมันเชื้อเพลิงแก่ยานพาหนะ (พระราชบัญญัติควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง, 2542) ดังนั้น การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ประกอบด้วยกระบวนการวางแผน การบริหาร การควบคุม การแก้ไข และการดูแลสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ด้านการจัดการสุขลักษณะทั่วไป การจัดการด้านความสะอาด การกำจัดน้ำเสีย การจัดหาน้ำดื่มมาใช้ การจัดการมูลฝอย การจัดการสิ่งปฏิกูล การควบคุมพาหะนำโรค การจัดการด้านความปลอดภัย และการจัดการสุขอนามัยของผู้ปฏิบัติงาน (กรมอนามัย, กองสุขภาพิบาล, 2544 ; สุขุทัยธรรมมาธิราช, 2546) จึงเป็นกลไกในการลดปัญหาสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ แม้ว่าหน่วยงานของรัฐจะมีมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมในการควบคุมสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง แต่ส่วนใหญ่เน้นเรื่องความปลอดภัยในสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง และจากการศึกษา เรื่อง แนวทางการปรับปรุงสุขภาพสถานบริการจำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิง ในพื้นที่ 6 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน (กรมอนามัย, 2529) พบว่าสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงที่ศึกษา มีสภาวะทางสุขภาพสิ่งแวดล้อมหรือการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ต่ำกว่ามาตรฐานโดยมีสภาพปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมและการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันออกไป โดยสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงที่ตั้งอยู่นอกเขตเทศบาลและสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดเล็กมีสภาพปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมมากกว่าและมีการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ต่ำกว่าสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลและสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดกลางและขนาดใหญ่ เมื่อศึกษาแยกตามเครือข่ายของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง พบว่าปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมและการจัดการสิ่งแวดล้อมไม่มีความแตกต่างกัน และเมื่อศึกษาแยกตามองค์ประกอบด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ในเรื่องการจัดการด้านความสะอาดพบว่า ปัจจัยด้านสถานที่ตั้งสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง และเครือข่ายมีสภาวะด้านความสะอาดไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อศึกษาปัจจัยด้านขนาดของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง พบว่า สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดกลางมีระดับความสะอาดเฉลี่ยมากกว่าสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ในเรื่องการจัดหาน้ำดื่มมาใช้พบว่า ปัจจัยด้านเครือข่ายของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงมีการจัดการด้านการจัดหาน้ำดื่มมาใช้แตกต่างกัน ส่วนในเรื่องการจัดการมูลฝอย การจัดการสิ่งปฏิกูล และการกำจัดน้ำเสียพบว่า มีความแตกต่างกันทั้งปัจจัยเครือข่าย ขนาด และสถานที่ตั้งของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง และในเรื่องการจัดการด้านความปลอดภัย และสุขอนามัยของผู้ปฏิบัติงาน พบว่า สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลมีการ

จัดการด้านความปลอดภัยและสุขอนามัยของผู้ปฏิบัติงาน เฉลี่ยสูงกว่าสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิงที่ตั้งอยู่นอกเขตเทศบาล ดังนั้นจะเห็นว่าการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิงยังเป็นปัญหา ซึ่งอาจเกิดการติดเชื้อโรคและการแพร่กระจายของเชื้อโรคได้ โดยอาจเกิดจากตัวแพร่หรือพาหะที่สัญจรผ่านไปมาแพร่เชื้อโรคไว้ และหรือการติดเชื้อที่ได้จากสิ่งแวดล้อมในสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง หรือจะเป็นการเดินทางของเชื้อโรคจากต่างท้องที่หรือท้องที่เดียวกันมาสู่สถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิงแล้วแพร่กระจายต่อไปเข้าสู่ผู้โดยสาร ผู้มารับบริการหรือผู้ให้บริการในสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งแหล่งการแพร่กระจายของเชื้อโรคอยู่ที่ส้วม มูลฝอย และน้ำเสีย สิ่งเหล่านี้ถ้าได้รับการปรับปรุงให้ถูกหลักสุขาภิบาลโดยการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมก็สามารถกำจัดแหล่งการแพร่กระจายและการติดต่อของเชื้อโรคได้ตลอดจนก่อให้เกิดความปลอดภัยและความสวยงามของสถานที่ด้วย

ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีจำนวนสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง รวม 210 สถานี (กรมโยธาธิการ, 2544) โดยมีสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิงที่มีการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐานน้อยเพียง 74 สถานี คิดเป็นร้อยละ 35.24 โดยสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิงที่มีการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐานชั้นดีมี 6 สถานี คิดเป็นร้อยละ 2.86 การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมมาตรฐานชั้นดี มี 36 สถานี คิดเป็นร้อยละ 17.14 และการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมมาตรฐานชั้นพื้นฐาน มี 32 สถานี คิดเป็นร้อยละ 15.24 (ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 12 สงขลา, 2544) ซึ่งจะเห็นว่าสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่มีการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ไม่ได้มาตรฐาน คิดเป็นร้อยละ 64.76 ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเพื่อมุ่งเน้นการประเมินสภาพปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยศึกษาปัจจัยด้านองค์ประกอบของสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง ได้แก่ เครือบริษัทการค้า สถานที่ตั้ง ประเภท ขนาด รายได้ ผู้บริหารจัดการ และจำนวนบุคลากรของสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง และปัจจัยด้านบุคลากรของสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง ได้แก่ ระดับการศึกษา อายุ ประสบการณ์การทำงานและประสบการณ์อบรมด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง โดยการใช้แนวทางตามแบบสำรวจ ตรวจ ประเมิน เพื่อรับรองมาตรฐานการจัดการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง ของกรมอนามัยและกรมโยธาธิการ ปี 2544 (กรมอนามัย, กองสุขาภิบาล, 2544) โดยนำมาปรับปรุงประยุกต์ใช้และสร้างแบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจสังเกต การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง เพื่อประเมินสภาพปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานีสาน้ำมันเชื้อเพลิง อันจะเป็น

ประโยชน์ต่อการปรับปรุงอนามัยสิ่งแวดล้อมในสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.2.2 เพื่อศึกษาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.3 คำถามการวิจัย

- 1.3.1 สภาพปัญหาอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นอย่างไร
- 1.3.2 การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นอย่างไร
- 1.3.3 ปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.4 สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยด้านองค์ประกอบของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ได้แก่ เครื่องมือการค้า สถานที่ตั้ง ประเภท ขนาด รายได้ ผู้บริหารจัดการ และจำนวนบุคลากรของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง และปัจจัยด้านบุคลากรของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ได้แก่ ระดับการศึกษา อายุ ประสบการณ์การทำงาน และประสบการณ์การอบรมด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม มีอิทธิพลต่อการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.5 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

- 1.5.1 ทราบสภาพปัญหาที่แท้จริงด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.5.2 ทราบการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.5.3 ทราบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.5.4 ข้อมูลที่ได้จะใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและติดตามตรวจสอบด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต่อไป

1.6 ขอบเขตการวิจัย

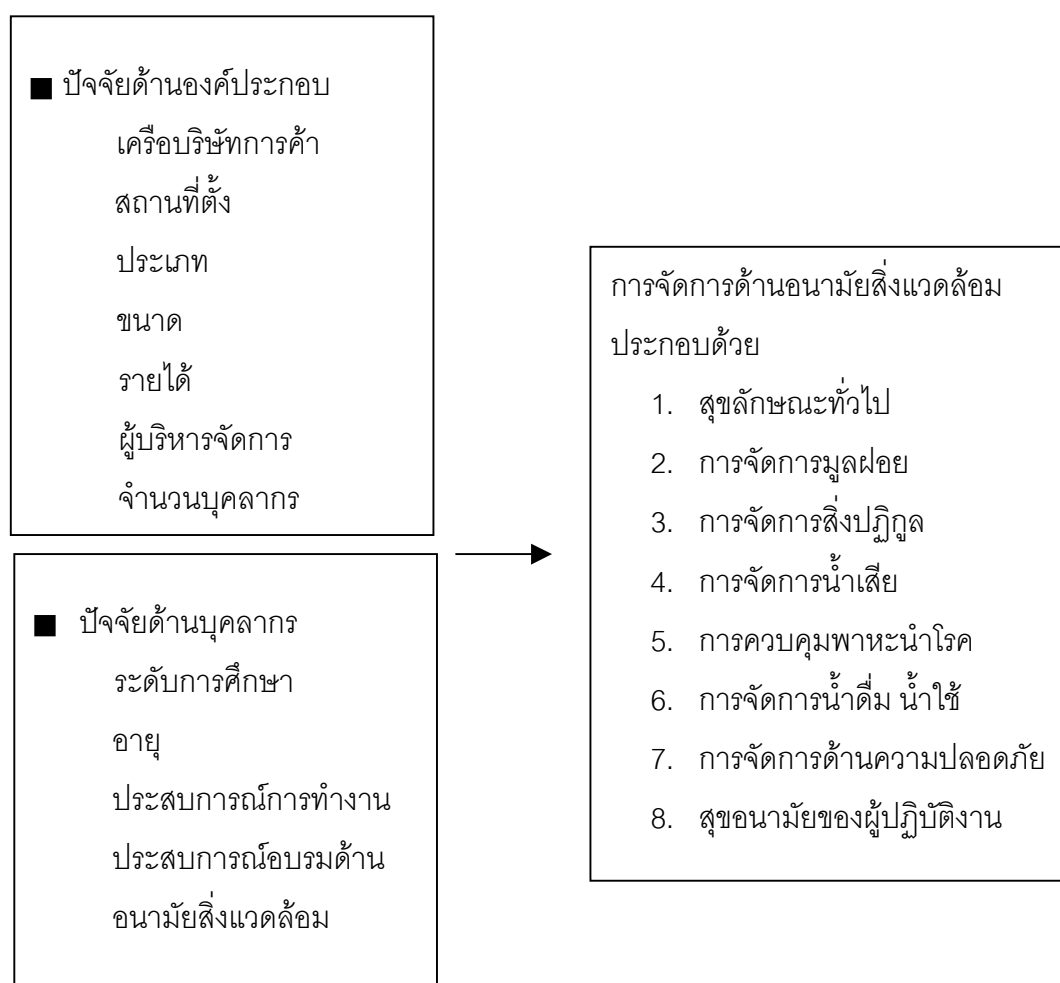
การวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการและมาตรฐานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง โดยพื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดสงขลา สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ด้วยการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ประกอบกับการสำรวจและสังเกต สำหรับเนื้อหาของการศึกษานั้น ประเด็นสำคัญในการศึกษา เป็นการศึกษาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งครอบคลุมเนื้อหา ดังนี้

1. การจัดการสุขลักษณะทั่วไป
2. การจัดการมูลฝอย
3. การจัดการสิ่งปฏิกูล
4. การจัดการน้ำเสีย
5. การควบคุมพาหะนำโรค
6. การจัดการน้ำดื่ม น้ำใช้
7. การจัดการด้านความปลอดภัย
8. การจัดการสุขอนามัยของผู้ปฏิบัติงาน

โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์และแปลผลเพื่อให้ทราบถึงภาพรวมสถานการณ์และสภาพปัญหาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม การจัดการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.7 กรอบแนวคิด

การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยได้กำหนดใช้แนวทางการประเมินตามแบบสำรวจ ตรวจ ประเมิน เพื่อรับรองมาตรฐานการจัดการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ของกรมอนามัยและกรมโยธาธิการ เพื่อรับรองและยกระดับมาตรฐาน สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม (กรมอนามัย, กองสุขาภิบาล, 2544) เป็นกรอบในการศึกษาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งประกอบด้วย การจัดการสุขลักษณะทั่วไป การจัดการมูลฝอย การจัดการสิ่งปฏิกูล การจัดการน้ำเสีย การควบคุมพาหะนำโรค การจัดการน้ำดื่ม น้ำใช้ การจัดการด้านความปลอดภัย และสุขอนามัยของผู้ปฏิบัติงาน สำหรับปัจจัยที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยใช้แนวคิดปัจจัยด้านองค์ประกอบของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง และปัจจัยด้านบุคลากรของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง

1.8 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variable)

1.1 ปัจจัยด้านองค์ประกอบของสถานีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง หมายถึง สิ่งที่เป็นองค์ประกอบของสถานีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ได้แก่ เครื่องบริหารการค้า สถานที่ตั้ง ประเภท ขนาด รายได้ ผู้บริหารจัดการ และจำนวนบุคลากรของสถานีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง

1.2 ปัจจัยด้านบุคลากรของสถานีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง หมายถึง สิ่งที่เป็นองค์ประกอบของบุคลากรที่ปฏิบัติงานในสถานีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ได้แก่ ระดับการศึกษา อายุ ประสบการณ์การทำงาน และประสบการณ์อบรมด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม

2. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมสถานีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง

1.9 ข้อตกลงเบื้องต้น

การทำวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของสถานีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีเจ้าของกิจการหรือผู้จัดการเป็นผู้บริหารและดูแลรับผิดชอบอยู่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดให้เจ้าของกิจการหรือผู้จัดการเป็นตัวแทนของสถานีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แทนสถานีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง รวมทั้งการตอบการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย

1.10 นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม หมายถึง กระบวนการในการดำเนินกิจกรรมหรือกระบวนการที่มีการดำเนินการตามแผนงานที่วางไว้อย่างมีระบบ ขั้นตอน โดยมีเป้าหมายเพื่อการควบคุม ป้องกัน แก้ไข คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายหรืออาจเป็นอันตราย ได้แก่ อาหาร อากาศ น้ำ ดิน ฝุ่นละออง ความร้อน แสง สี เสียง สารเคมี อาคาร หรือสิ่งก่อสร้าง ฯลฯ ที่ทำให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ การมีชีวิตรอดของมนุษย์ ให้อยู่สภาพที่เหมาะสม อย่างยั่งยืน เพื่อเกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้มีความเป็นอยู่ที่สุขสมบูรณ์ อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข (WHO, 1981 ; สุขุทัยธรรมมาธิราช, 2546)

สถานีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง หมายถึง สถานที่ที่ใช้ในการเก็บน้ำมันเชื้อเพลิง และบริเวณที่กำหนดให้เป็นเขตสถานีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงและหมายความรวมถึงสิ่งทีก่อสร้าง ท่อ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในบริเวณนั้นที่ใช้ในการบริการน้ำมันเชื้อเพลิงให้แก่ยานพาหนะ (พระราชบัญญัติควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง, 2542)

การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง หมายถึง กระบวนการในการดำเนินการกิจกรรมหรือกระบวนการที่มีการดำเนินการตามแผนงานที่วางไว้อย่างมีระบบ ขั้นตอน โดยมีเป้าหมายเพื่อการควบคุม ป้องกัน แก้ไข คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายหรืออาจเป็นอันตราย ในสถานที่ที่ใช้ในการเก็บน้ำมันเชื้อเพลิง และบริเวณที่กำหนดให้เป็นเขตสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงและหมายความรวมถึงสิ่งที่ก่อสร้าง ท่อ และอุปกรณ์ต่างๆ ในบริเวณนั้นที่ใช้ในการบริการน้ำมันเชื้อเพลิงให้แก่ยานพาหนะ การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ประกอบด้วย การจัดการด้านสุขลักษณะทั่วไป การจัดการมูลฝอย การจัดการสิ่งปฏิกูล การจัดการน้ำเสีย การควบคุมพาหะนำโรค การจัดการน้ำดื่ม น้ำใช้ การจัดการด้านความปลอดภัย และสุขอนามัยของผู้ปฏิบัติงาน ให้อยู่สภาพที่เหมาะสม อย่างยั่งยืน เพื่อเกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้มีความเป็นอยู่ที่สุขสมบูรณ์ อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดในภาคใต้ที่มีชายแดนติดกับประเทศมาเลเซีย ประกอบด้วย 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสงขลา จังหวัดสตูล จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี และจังหวัดนราธิวาส

ปัจจัยด้านองค์ประกอบของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง หมายถึง สิ่งที่เป็นองค์ประกอบของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งเกี่ยวข้อง หรือส่งผลต่อการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ได้แก่ เครื่องมือการค้า สถานที่ตั้ง ประเภท ขนาด รายได้ ผู้บริหารจัดการ และจำนวนบุคลากรของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งผู้วิจัยเลือกศึกษาและกำหนดนิยามของแต่ละประการ ดังนี้

เครื่องมือการค้า หมายถึง บริษัทน้ำมันที่สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงสังกัดอยู่ เช่น ปตท. เซลล์ บางจาก

สถานที่ตั้ง หมายถึง สถานที่ที่สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงนั้นตั้งอยู่ เป็นลักษณะนอกเขตเทศบาลหรือในเขตเทศบาล

ประเภทของสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงตามพระราชบัญญัติควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ.2542 มีดังนี้

สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงประเภท ก หมายความว่า สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงที่ให้บริการแก่ยานพาหนะทางบก ที่ตั้งอยู่ในที่ดินที่ติดเขตทางหลวงหรือถนนสาธารณะ หรือทางที่มีสภาพเป็นสาธารณะที่มีความกว้างของถนนไม่น้อยกว่า 12.00 เมตร หรือถนนส่วนบุคคลที่มีความกว้างของถนนไม่น้อยกว่า 10.00 เมตร ที่เชื่อมต่อกับทางหลวงหรือถนนสาธารณะ หรือทางที่มีสภาพเป็นสาธารณะที่มีความกว้างของถนนไม่น้อยกว่า 12.00 เมตร (สถานบริการติดถนนใหญ่)

สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงประเภท ข หมายความว่า สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงที่ให้ บริการแก่ยานพาหนะทางบก ที่ตั้งอยู่ในที่ดินที่ติดเขตทางหลวงหรือถนนสาธารณะ หรือทางที่มี สภาพเป็นสาธารณะที่มีความกว้างของถนนไม่น้อยกว่า 8.00 เมตรแต่น้อยกว่า 12.00 เมตร หรือ ถนนส่วนบุคคลที่มีความกว้างของถนนไม่น้อยกว่า 8.00 เมตร แต่ไม่น้อยกว่า 10.00 เมตร ที่เชื่อมต่อกับทางหลวงหรือถนนสาธารณะ หรือทางที่มีสภาพเป็นสาธารณะที่มีความกว้างของถนนไม่น้อยกว่า 8.00 เมตร (สถานีบริการติดถนนซอย)

ขนาดของสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ตามกำหนดของกรมอนามัยซึ่งกำหนดตามจำนวน ตู้จ่ายน้ำมันเชื้อเพลิง มีดังนี้ สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่ มีจำนวนตู้จ่ายตั้งแต่ 9 ตู้ขึ้นไป สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดกลาง มีจำนวนตู้จ่าย 5 – 8 ตู้จ่าย และสถานีบริการน้ำมัน เชื้อเพลิงขนาดเล็ก มีจำนวนตู้จ่ายไม่เกิน 4 ตู้จ่าย

ผู้บริหารจัดการ หมายถึง ผู้รับผิดชอบบริหารจัดการสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ได้แก่ เจ้าของกิจการ หรือผู้จัดการ/ลูกจ้าง

ปัจจัยด้านบุคลากรของสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง หมายถึง สิ่งที่เป็นองค์ประกอบของ เจ้าของกิจการหรือผู้จัดการที่ปฏิบัติงานในสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ซึ่งเกี่ยวข้องหรือส่งผลต่อ การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ได้แก่ ระดับการศึกษา อายุ ประสบการณ์ การทำงาน และประสบการณ์การอบรมด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม